

Олег Машевський,
доктор історичних наук, професор,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
Андрій Кобалія,
студент IV курсу,
Київський національний
університет імені Тараса Шевченка

ПРИЧИНИ ТА ПЕРЕДУМОВИ КВЕБЕКСЬКИХ «ВЕЛИКОДНІХ БУНТІВ» НА ТЛІ МОБІЛІЗАЦІЙНОЇ КРИЗИ В КАНАДІ В РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

***Анотація.** У статті розглядаються причини та передумови Квебекських великодніх бунтів 1918 р. та досліджується мобілізаційна криза в Канаді. Аналізуються глибинні причини, антагонізм між англо- і франкоканадцями, відмінності в релігії, мові та стилі життя, колоніальна політика Британської імперії в Канаді та, особливо, у франкомовних провінціях домініону. Разом з тим, аналізуються ті передумови, що виникли в останні довоєнні роки в Канаді, суспільні настрої та соціальна специфіка, яка розділяла соціум на прихильників або противників урядової мобілізаційної політики. Поміж різних груп джерел, аналізується вплив тогочасної преси на настрої в провінції Квебек та англomовній Канаді, досліджуються як англomовна, так і франкомовна преса що описували настрої у Квебеці та висвітлювали заворушення 1917 р.*

Дослідження здійснюється на основі новітньої зарубіжної історіографії, залучення до наукового обігу англomовних та франкомовних джерел, котрі раніше не використовувалися під час аналізу мобілізаційної кризи в Канаді в роки Першої світової війни, а також загального аналізу та типологізації наявних історіографічних здобутків, як американських, так і європейських істориків.

***Ключові слова:** Квебек, англоканадці, франкоканадці, Перша світова, «Регуляція 17».*

Актуальність даного дослідження полягає у тому, що Квебекські великодні бунти – це характерна сторінка взаємовідносин двох великих груп населення з різною релігією та мовою. Сьогодні ми живемо в часи глобалізації і високого рівня міграцій представників різних культур. Як правило, ці міграції здійснюються з країн, що розвиваються (частини країн Азії, Африки та Латинської Америки) до економічно розвинених країн. У такій ситуації на території цих держав починають мешкати представники різних культур, які розмовляють різними мовами, відрізняються релігійними поглядами, системою ключових життєвих цінностей. Усі ці культури неминуче контактують, взаємозбагачуються, але й досить часто конфліктують. За таких умов уявлення про державу як про моноетнічне утворення починає відходити у минуле. Натомість питання співіснування різних культур на території однієї держави стає дуже актуальним. Крім того, у перебігу бунтів, революцій та громадянських війн є певні схожі риси, закономірності. Дослідження одного конкретного конфлікту може допомогти зрозуміти природу та систему, за якою вони розвиваються.

Історіографія дослідження представлена англоканадською та франкоканадською школами. Пропоноване питання також розробляли

американські та російські історики. Проте варто зазначити, що нині немає жодної роботи, в якій би із залученням усіх необхідних груп джерел акцентувалась увага конкретно на великодніх бунтах. Мобілізаційна криза загалом стисло висвітлюється в контексті участі Канади у Першій світовій війні [1; 2], а бунти, як правило, коротко описуються в контексті цієї кризи [3; 4].

Франкоканадська історіографія представлена працями М. Оже [5], Ж. Кутарда [6] і К. Шеппарда [7]. М. Оже зробив найдетальніший опис квебекських великодніх бунтів, використовуючи мемуари та періодику, проаналізував політику канадського уряду і використання військової сили для придушення антимобілізаційних повстань. Саме М. Оже висунув тезу про те, що бунти могли перейти у справжню громадянську війну. Цікаво, що у розвідці автор не став на позицію жодної сторони і аргументовано пояснював, чому кожна сторона вчинила так, а не інакше. Роботи Ж. Кутарда цінні аналізом пропагандисткої кампанії та цензури у Канаді під час війни. К. Шеппард зосередив увагу на мовних законах, зокрема на «Регуляції 17», яка інтерпретується істориком як тиск на франкомовну спільноту провінції Онтаріо.

Англоканадська історіографія представлена роботами Д. Гранштейна, Д. Хітсмена [3], М. Макхая [8], Д. Мортонна [9] і М. Вільямса [11], які згуртувались навколо Університету Торонто. У спільних роботах Д. Гранштейна і Д. Хітсмена розглядаються гострі питання на зразок: «Чи варто вводити військову повинність, якщо це загострює питання національної єдності?». Під схожим кутом мобілізацію досліджував і М. Макхай. На відміну від Д. Мортонна і М. Вільямса, ці троє істориків доволі нейтрально розглянули мобілізаційну кризу та бунти. М. Вільямс, наприклад, стверджував, що якби всі члени Антанти так само воювали, як франкоканадці, то у Першій світовій виграв би Четверний союз [12]. Д.Мортон хоч і критикував франкоканадців, проте доводив, що мобілізаційна криза Канади у Першій світовій війні стосувалося не лише франкоканадців, але й англомовних фермерів Онтаріо та інших провінцій [10; 14].

Американська історіографія представлена працями Б. Бребнера [11] і М. Вейда і є дуже важливою в дослідженнях історії Канади у Першій світовій війні, адже історики зі Сполучених Штатів можуть незаангажовано описувати події Великої війни. Так, М. Вейд [12] багато в чому виправдовував франкоканадців, але доводив, що значною мірою Великодні бунти спровокували самі протестуючі. У роботі «Франкоканадці 1760-1945» автор розглянув історію франкоканадців від Семирічної війни до кінця Другої світової війни. Періоду 1914-1918 років присвячені окремі розділи, де на основі нової статистики, документів та детального аналізу відтворені події літа 1917 р.

Російська історіографія майже не акцентувала увагу на Мобілізаційній кризі Канади у Першій світовій війні. У загальних працях В. Коленка [13] та С. Данилова [14] побіжно згадуються проблеми Канади під час війни. І. Нохріна присвятив темі Канади у Першій світовій війні окрему статтю, де змалював вибух ура-патріотизму, що був притаманний для кожної країни у тій війні.

Загалом, можна констатувати незначну кількість літератури на тему дослідження. Причин Квебекських бунтів розглядаються або в контексті участі Канади у Першій світовій війні, або англо-франкоканадського антагонізму.

З початком Першої світової війни у серпні 1914 р., Канада як домініон Великої Британії вступила у війну на боці країн Антанти. На той час це була країна з восьмимільйонним населенням, величезними територіями та економікою, яка

розвивалась швидкими темпами. На початок ХХ століття Канада складалась з 11 провінцій. Для $\frac{3}{4}$ населення англійська була або рідною мовою, або у випадку китайських, слов'янських, німецьких, єврейських іммігрантів слугувала інструментом для комунікації з іншими етнічними групами. Близько чверті мешканців Канади розмовляли французькою мовою. Абсолютна більшість цих осіб були нащадками колонізаторів з Франції, адже після 1763 р. франкоканадська популяція не поповнювалась за рахунок іммігрантів з Франції або франкомовних країн.

Франкоканадці мешкали не лише у Квебеці, який був оплотом та цитаделлю франкоканадського націоналізму; численні франкоканадські меншини існували у Онтаріо, Манітобі, Саскачевані, Н'ю Фаундленді, Альберті. Загалом на 1911 р. франкоканадці складали 28% населення Канади.

Основі відмінності між франкоканадцями та англоканадцями полягали не лише у конфесії та мові. Протестантство та католицизм, англійська і французька – це лише ті речі, які відрізняли дві групи у повсякденному житті. Однак ще одним важливим моментом було питання ідентичності. Франкоканадець вважав Канаду своє батьківщиною і не мав сильних сентиментів ані до Франції, ані до Британії. Під час Першої світової англоканадці показали набагато більшу відданість імперії, краще сприймали шовіністичні антинімецькі гасла і, що важливо, пропорційно становили значно більший відсоток серед добровільно мобілізованих солдатів на фронт.

Доволі важливою особливістю франкоканадців провінції Квебек було те, що більшість з них жили у сільській місцевості, тому відлучення хоча б однієї пари рук з сім'ї, зменшувало її ефективність під час роботи на землі. Навіть, якщо молодий франкоканадець прагнув піти на фронт, його сім'я, скоріш за все, була проти, адже аби заробити гроші та прогодувати сім'ю, він потрібен був вдома. Подібна ситуація склалась у західних районах Онтаріо, де теж жило здебільшого сільське населення, однак навіть там відсоток добровольців був вищим [9, с. 53].

Після відносно ліберального управління прем'єр-міністра Вілфріда Лор'є, який мав велику підтримку франкоканадського населення, у 1911 р. прем'єр-міністром Канади став англоканадець і консерватор Роберт Борден. Новий прем'єр-міністр прислухався до порад Лондона [1, с. 43] і потурав англоканадським провінційним урядам, які вели дискримінаційну політику щодо франкомовної меншини [14, с. 109].

Однією з ключових причин низького рівня мобілізації серед франкоканадців була так звана «Регуляція 17» – закон, який був спрямований проти використання французької мови в освітній системі провінції Онтаріо, виданий провінційним урядом. Цей документ стосувався впровадження англійської мови у всіх школах Онтаріо. Французьку мову вивчали ті діти, батьки яких давали на це згоду. Вчитель мав знати обидві мови. Більшість вчених погоджуються, що справжнім наслідком цього документу було скасування вивчення французької мови. Частина франкомовних батьків прагнула, аби їхні діти розмовляли англійською, адже зі знанням цієї мови їм відкривалось набагато більше кар'єрних можливостей у подальшому житті. Франкоканадці обирали англійську там, де їхня етнічна група становила меншість. Англоканадці Монреалю не бажали вчити французьку та намагались ізолюватись від франкоканадської культури та мови [12, с. 689]. Проект цього документу з'явився у 1911 р., а вже за два роки був прийнятий місцевою владою Онтаріо зі згоди центрального уряду [12, с. 627].

Дебати навколо “Регуляції 17” не вщухали впродовж усієї війни. Франкоканадці Онтаріо, які складали 8% загального населення провінції, у дискусіях з урядом завжди використовуватимуть цей документ як аргумент; франкоканадець не може думати про війну по той бік океану, коли його власні права під загрозою тут, в Онтаріо та інших провінціях Канади.

З початком війни уряд прийняв «Акт про військові заходи», за яким усі тексти, статті в газетах, фотографії могли вилучатись, проходити цензуру та заборонятись до публікації. Зазначалося про арешт та депортацію можливих шпигунів. Встановлювався контроль над усіма гаванями та портами. Можливою була експропріація приватної власності не більше, ніж на 5 років або з компенсацією до 5 тисяч канадських доларів [15]. Голова відділу цензури Ернест Чемберс критично ставився до політичних та етнічних меншин, усіляко намагався заборонити їхні видання, бо вважав, що серед них є шпигуни і п’ята колона або ж ліві радикали. Франкоканадців Е. Чемберс публічно звинувачував у зраді вітчизни [16].

У серпні 1914 р. канадський уряд оголосив про добровільну мобілізацію на війну. Створювався тренувальний табір неподалік Квебек-Сіті – Волкартє. 22 вересня 1914 р. на фронт відправили перші 32 тисячі добровольців [1, с. 43]. У цілому впродовж 1914-1915 рр. притік добровольців у лави армії залишався стабільно високим. На війну шли не лише колишні іммігранти з Британії та патріоти. Для багатьох це була гарна можливість заробити, адже зарплатня у канадській армії була відносно високою, її можна порівняти з зарплатнею клерка, фермера або робітника. Лейтенант отримував 7 канадських доларів на день, солдат майже півтора долара, до цього додавалися одяг, харчування та підтримка Канадського патріотичного фонду [2].

На 23 серпня 1914 р. 23,300 франкоканадців записались у добровольці. У 1914 р. франкоканадці складали 10% від загальної кількості добровольців [9, с. 56]. Варто наголосити, що це дуже високий показник, адже 70% добровольців першої хвили (серпень-жовтень 1914 р.) складали колишні іммігранти з Британії, які оселились в Канаді кілька років до того [2, с. 37]. Загалом протягом війни 37,5% британських канадців пішли на фронт [2, с. 64]. Вже тоді франкоканадці зустрілися з великою проблемою. Замість того, аби формувати з франкоканадців окремі загони, їх нерідко розташовували по різних загонах, де здебільшого розмовляли англійською [3, с. 182]. Серед офіцерів більшість становили англоканадці, бо саме їм віддавав перевагу голова Міністерства поліції та оборони генерал Сем Г’юз [12, с. 648]. Цей момент є дуже важливим при аналізі причин та передумов мобілізаційної кризи та подальших бунтів. Франкоканадці, особливо мешканці Квебеку, які становили велику частку від загальної кількості франкоканадського населення, мали розвинену локальну ідентичність, тому для них було дуже важливо, аби в окопах Західного фронту вони перебували поряд з такими ж як вони. Жити в оточенні англомовних людей іншої конфесії та ще й в екстремальних умовах було доволі непросто. Поява 22 корпусу, який складався виключно з франкоканадців, у вересні 1914 р. була радше виключенням з правил. Нерідко франкоканадців відправляли не на гарячий Західний Фронт, а на Бермуди, де не було майже жодних бойових дій [12, с. 655]. Вже восени 1914 р. у франкоканадців на зміну патріотичним настроям прийшла апатія. Замість того, щоб скористатись патріотичним запалом франкоканадців влітку-восени 1914 р., уряд, фактично, проігнорував їх [17].

1915 р. з його позиційними боями практично на всіх ділянках Західного фронту зруйнував надію на те, що війна буде швидкою і однозначно переможною. У битві при Іпрі в квітні – травні 1915 р. Антанта втратила 35 тисяч чоловік, 6 000 з яких були канадцами [2, с. 42]. Проте тоді відсоток рекрутованих ще перевищував відсоток втрачених, поранених або полонених солдатів. За 1915 р. на добровільну службу прийшло 180 тисяч канадців, загальна чисельність канадської армії складала приголомшливі 212 тисяч чоловік. У цей же час у Квебеці більше турбувались про франкомовні школи в Онтаріо, ніж про втрати за океаном. Саме взимку 1915 р. мешканці Квебеку почали демонстрації на підтримку франкоканадців англomовних провінцій та проти влади Онтаріо [12, с. 661-665]. 7 березня 1915 р. франкоканадці влаштували демонстрацію в Оттаві проти «Регуляції 17» [12, с. 669].

1916 рік позначився величезними втратами. Лише у битві на Соммі загинуло 24 тисяч канадців [2, с. 50], а це був лише один з трагічних епізодів для канадських підрозділів на фронті. Можна також згадати бої на території Бельгії та Верденську кампанію, яка тривала впродовж весни-осені 1916 р. і завдала ще більш відчутних втрат канадській армії. У перші шість місяців 1916 р. – 120 тис. канадців рекрутувались на фронт, у наступні півроку рівень набору впав у три рази до 40 тисяч. Враховуючи восьмимільйонне населення Канади ці показники здаються феноменальними, але ситуація на фронті була такою, що для утримання всього фронту довжиною у кількасот кілометрів та контрнаступу, генеральне канадське командування потребувало 250 тис. рекрутів у 1916 році [12, с. 709]. Тобто ще у 1916 р. з'явився дефіцит живої сили у 90 тисяч чоловік.

17 січня цього ж року прем'єр міністр Р. Борден заявляв, що уряд в жодному разі не застосує примусову мобілізацію, але величезні втрати та низькі шанси закінчити війну протягом найближчих місяців змушували канадський уряд обміркувати застосування крайніх заходів. У грудні 1916 р. прем'єр-міністр у кількох інтерв'ю наголосив на тому, що у наступному році можливе введення примусової мобілізації [12, с. 728]. У 1917 р. країни Антанти вступали вкрай ослабленими. Франція тримала з фронти на півночі країни, Британія воювала на Західному, Італійському та Месопотамському фронтах. Росія була виснаженою після боїв на Північно-Східному фронті, поразок 1915 р. та Брусиловського прориву 1916 р. Італія у війні проти Австро-Угорщини втратила кілька мільйонів солдатів та безліч технічних ресурсів. Сполучні Штати ще не вступили у війну на боці Антанти. У березні в Росії відбулася Лютнева революція. На тлі цих подій уряд Р. Бордена усвідомлював, що для утримання фронту необхідні нові людські ресурси, почалася розробка проекту примусової мобілізації. Тим часом кількість добровольців ставала все меншою. З січня по травень 1917 р. всього 34,580 канадців записались добровольцями на фронт, втрати за перші п'ять місяців склали 56,860 осіб [12, с. 399]. Якщо проаналізувати ці дані по місяцях, то бачимо, що з п'яти місяців у трьох випадках кількість рекрутів була в рази меншою за втрати – лютий: рекрутовано 6,809 чоловік, втрати 21,955 чоловік; квітень рекрутовано – 5,530, втрати – 10,894; травень – рекрутовано 6,407, втрачено 13,457. У березні відсоток рекрутів та втрат був майже однаковим і лише в січні рекрутованих було у два рази більше за вбитих та тяжкопоранених.

З погляду федерального уряду, мобілізація була логічним кроком. Подібні питання з'явилися і в інших домініонах Британської імперії. В Австралії було проведено два референдуми у жовтні 1916 та грудні 1917 рр.; населення

проголосувало проти – (51,6% у 1916 р. та 53,7% у 1917 р.) [18]. Канадський уряд Р. Бордена мав підтримку з боку більшості англоканадців, але низка помилок у політиці щодо франкоканадців зумовила бунти, мітинги, теракти та кровопролиття.

Потрібно підкреслити, що важливою деталлю у подіях 1917 – 1918 рр. є збурення атмосфери англоканадськими та англійськими ЗМІ, які звинувачували франкоканадців у зраді Батьківщини та імперії [3, с. 198]. Радикальні франкоканадські ЗМІ на зразок «Le Devoir» Анрі Бурасси навпаки заявляли, що Канада не зобов'язана брати участь у заокеанському фронті, і якщо дехто вважає, що Квебек заважає Канаді воювати, то Квебек може вийти зі складу Канади. 27 грудня 1917 р. про це написало католицьке церковне видання «L'action catholique» [12, с. 755]. На три дні раніше видання, яке до цього доволі позитивно ставилось до участі Канади у війні, заявило, що Квебек може стати окремими домініоном з британським підданством [12. С. 755]. Видання «Saturday night» у кількох статтях підкреслювало, що франкоканадці за три роки війни не зробили достатньо, аби підтримати армію [3, с. 192]. Нерідко у цих конфліктах між ЗМІ тональність дискусії нагадувала не конструктивний діалог, а радше вуличну сварку, яка рано чи пізно спричиняє бійку.

Окрім ЗМІ важливий вплив на події у Квебеці мало католицьке духовенство. Католицька конфесія та підпорядкування Папі Римському були частиною ідентичності франкоканадця. На 1911 р. 12% населення провінції Квебек не вмiли читати [12, с. 611-612], але мережа церков охоплювала усі міста, містечка та селища. Тому великий вплив на оцінку війни та канадського уряду мало католицьке духовенство. У перші три з половиною роки війни більшість представників цієї групи підтримували участь франкоканадців у війні [13, с. 86]. Офіційні видання та газети католицької церкви закликали захистити Батьківщину та описували, чому війна проти ворога імперії не є гріхом. Архієпископ Бручесті закликав допомогти матінці-державі у боротьбі проти «німецького варвара» [12, с. 645]. Однак на думку деяких істориків позиція католицької верхівки та офіційних видань суттєво відрізнялась від того, про що говорило на проповідях нижче духовенство [2, с. 116]. З травня 1917 р. верхівка духовенства перестала бути лояльною до центральної влади, адже підтримка добровільного рекрутського руху в цілому не викликала сильного опору з боку франкоканадців, примусова мобілізація кардинально змінила ставлення більшості населення Квебеку до влади та війни. Католицька церква не могла йти проти своєї пастви [12, с. 745].

18 травня 1917 р. прем'єр міністр Канади Роберт Борден оголосив про впровадження примусової мобілізації на фронт. За новим законом «Military Service Act» чоловіче населення віком від двадцяти до сорока п'яти років підлягали призову.

Голова Ліберальної партії та прем'єр міністр Квебеку Вілфрід Лор'є, який раніше підтримував участь Канади у війні відразу виступив проти примусової мобілізації та заявив, що уряд не має права приймати такі серйозні рішення без референдуму [6, с. 106].

Починаючи з травня 1917 р. формат опору франкоканадців змінився. Якщо у попередні три з половиною роки війни протест виявився у формі радикальних статей, заяв політиків, антивоєнних закликах у проповідях нижчого католицького духівництва, то пізньої весни 1917 р. протест перейшов у форми мітингів, демонстрацій, бійок із застосуванням вогнепальної зброї, актів терору та навіть міських сутичок.

24 травня 1917 р. зібрався черговий багатотисячний мітинг у Монреалі [2, с. 124]. Дрібні протести також відбувались у менших містах провінції у червні та липні. Якщо у травні мітинги мали здебільшого мирний характер, то у серпні протест досягнув свого апогею. У цей же час англоканадські ЗМІ проводили антифранцузьку та антикатолицьку кампанію, на яку газета «La verite» заявляла, що франкоканадці не відчувають себе зрадниками на своїй же землі, і що для них власні інтереси завжди будуть вищими за інтереси імперії [19].

8 серпня 1917 р. голова антиконскрипційної ліги в Монреалі, яка була сформована з націоналістичних політиків у травні, Еллі Лалюм'єр на мітингу у парку Лафонтена закликала стріляти в офіцерів армії, які приходять в будинки, аби сповістити про мобілізацію члена сім'ї. «Якщо офіцер з мобілізаційного пункту прийшов до тебе, не бійся йому відповісти; якщо маєш чим стріляти, не бійся стріляти» [20]. Наступного дня вибухнув будинок редактора газети «Monreal Star» Г'ю Грема [12, с. 747-753]. Буквально за три тижні з 25 по 30 серпня 1917 р. мітингарі у Монреалі та Квебеці застосовували вогнепальну зброю проти поліції. Газета «La Verite» закликала зберігати спокій та описувала тривожну ситуацію у містах. Під час протестів протестувальники громили англоканадські магазини, нападали на англоканадських урядовців та політиків. Видання закликала не використовувати агресивних методів проти влади. Зазначалося, що найбільші вороги революції – це демагоги та соціалісти. Засновники антиконскрипційної ліги – Ежен Дісо, Оскар Друан, Еллі Лалюм'єр, Вілфрід Лакруа, Шарль Доріон та Ернест Беланже взяли активну участь у протестах. Однак ставлення до протестів та бачення подальшої стратегії у лідерів сильно відрізнялось. Еллі Лалюм'єр та Оскар Друан не виключали агресивних методів з використанням зброї, інші лідери говорили про конституційні та правові методи скасування примусової мобілізації [21]. Невеликий мітинг відбувся 5 вересня у Монреалі [22].

Попри існування двох радикальних політичних лідерів у провінції Квебек, протести весни-літа 1917 р. були абсолютно стихійними. Здебільшого у них брали участь молоді чоловіки, які і підлягали мобілізації. Револьвери та рушниці були у вільному доступі та продавались у більшості крамниць великих міст. Вибухівка, якою підірвали будинок голови редакції «Monreal Star» та замінували кілька державних структур була викрадена з каменярень. Провладні газети того часу часто говорили про німецьких провокаторів та соціалістів. На нашу думку, ці чутки не мають ніякого фактичного підґрунтя. Більшість німців були депортовані ще у 1914 р., усі гавані, порти та кордони добре контролювались, за всі роки війни жодного шпигуна не було виявлено. Антиконскрипційний рух не робив акценту на лівих ідеях.

Отже, антагонізм між англо- і франкоканадцями, протести весни-літа 1917 р., «великодні бунти» 1918 р. та глобальніша мобілізаційна криза Канади у Першій світовій війні мала певні причини та передумови: «Регуляція 17» як тиск місцевої влади на франкоканадську культуру Онтаріо при потуранні з боку центральної влади; несприятливі початкові умови для добровольців франкоканадців у канадській армії; відсутність сентиментів до імперії, ізолюваність в межах франкоканадських громад; тиск з боку англомовних ЗМІ та нагнітання і радикалізація з боку франкомовних; великі втрати на війні протягом 1914-1917 рр; консервативна партія, що не досить підтримувалась франкоканадцями знаходилась при владі протягом усієї війни; крім того більшість населення Квебеку жило в

сільській місцевості й відтак відлучення одного члена сім'ї зменшувало кількість рук під час роботи на землі.

Література

1. Castel H. *Canada at War* / H.Castel. – New York: George H. Doran Company, 1919. – 236 p.
2. MacKenzie D. *Canada and the First World War: essays in honour of Robert Craig Brown* / D.MacKenzie. – Toronto: University of Toronto Press, 2014. – 453 p.
3. Granatstein J. *Broken promises: A History of Conscription in Canada* / J. Granatstein. – Toronto: University of Toronto Press, 1977. – 342 p.
4. Willms M. *Conscription, 1917: a brief for the defence* / M. Willms // *The Canadian Historical Review*. – 2011. – №8. – P. 338–351.
5. Auger M. *On the Brink of Civil War: The Canadian Government and the Suppression of the 1918 Quebec Easter Riots* / M. Auger // *Canadian Historical Review*. – 2008. – №89. – P. 503–540.
6. Coutard J. *Des Valeurs en guerre. presse, propagande et culture de guerre au Quebec 1914-1918* / J. Coutard. – Quebec: Laval presse, 1999. – 365 p.
7. Sheppard C. *The Law of Languages in Canada. Studies of the Royal Commission on Bilingualism and Biculturalism* / C. Sheppard // *Information Canada*. – 2011. – №11. – P. 34–43.
8. McHugh M. *The Invasion of the Home Front: Revisiting, Rewriting, and Replaying the First World War in Contemporary Canadian Plays* / M. McHugh. – Ottawa: UO Press, 2013. – 212 p.
9. Morton W. *The Canadian Identity* / W. Morton. – Toronto: University of Toronto Press, 1961. – 345 p.
10. Morton D. *Did the French Canadians Cause the Conscription Crisis of 1917?* / D. Morton // *Canadian Military History*. – 2015. – №24. – P. 88–99.
11. Brebner B. *Canada. A modern history.* / B.Brebner. – New York: The University of Michigan Press, 1970. – 546 p.
12. Wade M. *The French Canadians. 1760-1945* / M.Wade. – New York: The Macmillan Company, 1955. – 879 p.
13. Коленко В. *Французская Канада в прошлом и настоящем. Очерки истории Квебека XVII – XX века* / В. Коленко. – М: Наука, 2006. – 314 с.
14. Данилов С. *История Канады* / С.Данилов.– Москва: Весь мир, 2006. – 467 с.
15. *War Measures Act, 1914* // *Wikimedia*. – 1914. [Electronic Resource] – Mode of Access: https://en.wikisource.org/wiki/War_Measures_Act,_1914. – (Last Access: 01.09.2017). – Title from the Screen.
16. Jeffrey K. *Propaganda and Censorship During Canada`s Great War* / K. Jeffrey. – Alberta: The University of Alberta Press, 1997. – 435 p.
17. *L'Autorité (1913-1955)* [Electronic Resource] – Mode of Access: <http://collections.banq.qc.ca/ark:/52327/2086124>. – (Last Access: 01.09.2017). – Title from the Screen.
18. *Conscription referendums, 1916 and* [Electronic Resource] – Mode of Access: <http://www.naa.gov.au/collection/fact-sheets/fs161.aspx> – (Last Access: 24.11.2017). – Title from the Screen.
19. *Quebec Telegraph* [Electronic Resource] – Mode of Access: <https://news.google.com/newspapers?nid=5Y1KH4bkPm0C&dat=19170809&printsec=frontpage&hl=en> – (Last Access: 25.05.1917). – Title from the Screen.
20. *La Patrie 1879-1978* [Electronic Resource] – Mode of Access: <http://collections.banq.qc.ca/ark:/52327/828247#http://collections.banq.qc.ca/ark:/52327/828247#> – (Last Access: 01.09.2017). – Title from the Screen.
21. *La Patrie 1879-1978* [Electronic Resource] – Mode of Access: <http://collections.banq.qc.ca/ark:/52327/828247#http://collections.banq.qc.ca/ark:/52327/828247#> – (Last Access: 01.09.2017). – Title from the Screen.

References

1. CASTEL, H. (1919) *Canada at War*. New York: George H. Doran Company.
2. MACKENZIE, D. (2014) *Canada and the First World War: essays in honour of Robert Craig Brown*. Toronto: University of Toronto Press.
3. GRANATSTEIN, J. (1977) *Broken promises: A History of Conscription in Canada*. Toronto: University of Toronto Press.
4. WILLMS, M. (2011) *Conscription, 1917: a brief for the defence*. *The Canadian Historical Review*. №8. P. 338–351.

5. AUGER, M. (2008) On the Brink of Civil War: The Canadian Government and the Suppression of the 1918 Quebec Easter Riots. *Canadian Historical Review*, 89(4), P.503-540.
6. COUTARD, J. (1999) *Des Valeurs en guerre. presse, propagande et culture de guerre au Quebec 1914-1918*. Quebec: Laval presse.
7. SHEPPARD, C. (2011) The Law of Languages in Canada. Studies of the Royal Commission on Bilingualism and Biculturalism. *Information Canada*. №11. P. 34–43.
8. McHUGH, M. (2013) *The Invasion of the Home Front: Revisiting, Rewriting, and Replaying the First World War in Contemporary Canadian Plays*. Ottawa: UO Press.
9. MORTON, W. (1961) *The Canadian Identity*. Toronto: University of Toronto Press.
10. MORTON, D. (2015) Did the French Canadians Cause the Conscription Crisis of 1917? *Canadian Military History*. №24. P. 88–99.
11. BREBNER, J. (1960). *Canada*. Ann Arbor: The University of Michigan Press.
12. WADE, M. (1955) *The French Canadians. 1760-1945*. New York: The Macmillan Company.
13. KOLENKO, V. (2006) *Frantsuzskaya Kanada v proshlom I nastoyaschem. Ocherki istorii Kvebeka XVII – XX veka*. M: Nauka.
14. DANILOV, S. (2006) *Istoriya Kanady*. M.: Ves' mir.
15. War Measures Act, 1914 (1914) *Wikimedia*. [Online] – Available from: https://en.wikisource.org/wiki/War_Measures_Act,_1914. – [Accessed: 01.09.2017].
16. JEFFREY, K. (1997) *Propaganda and Censorship During Canada's Great War*. Alberta: The University of Alberta Press.
17. *L'Autorité (1913-1955)* (1955) [Online] – Available from: <http://collections.banq.qc.ca/ark:/52327/2086124> – [Accessed: 01.09.2017].
18. *Conscription referendums, 1916 and 1917* (1918) [Online] – Available from: <http://www.naa.gov.au/collection/fact-sheets/fs161.aspx> – [Accessed: 24.11.2017].
19. *Quebec Telegraph* (1987) [Online] – Available from: <https://news.google.com/newspapers?nid=5Y1KH4bkPm0C&dat=19170809&printsec=frontpage&hl=en> – [Accessed: 25.05.1917].
20. *La Patrie 1879-1978* (1978) [Online] – Available from: <http://collections.banq.qc.ca/ark:/52327/828247#http://collections.banq.qc.ca/ark:/52327/828247#> – [Accessed: 01.09.2017].
21. *La Patrie 1879-1978* (1978) [Online] – Available from: <http://collections.banq.qc.ca/ark:/52327/828247#http://collections.banq.qc.ca/ark:/52327/828247#> – [Accessed: 01.09.2017].

Надійшла до редколегії 09.06.2017

Oleg Mashevskiy, Dr. habil. (history), Professor, Taras Shevchenko National University of Kyiv

Andriy Kobalia, IV year student Taras Shevchenko National University of Kyiv

THE QUEBEC "EASTER RIOTS" AGAINST THE MOBILIZATION CRISIS IN CANADA DURING THE FIRST WORLD WAR

Abstract. *The article attempts to discover and characterize the causes and preconditions of the Quebec Easter rebellion and explore the mobilization crisis in Canada. The underlying causes, the antagonism between the Anglo-French and the Canadians, differences in religion, language and lifestyles, the colonial policy of the British Empire in Canada and, in particular, in the Francophone provinces of the Dominion, have been investigated. The proposed research aims to embrace all strata of the Canadian society, from peasants and soldiers to city dwellers and clergy. The article also focuses on a different level of political leadership explaining that the politics of the home front was not just a conflict between the imperialists and the nationalists, while at the same time providing the background of the issues surrounding Regulation 17. The preconditions which had arose in Canada in the last pre-war years, as well as the social specificity, which divided the society into either supporters or opponents of the governmental*

mobilization policies, have been analyzed. Among different groups of sources, the influence of media on the intentions in Quebec province and English Canada have been explored.

The research has been based on the newest foreign historiography, including that in English and French first-ever used for the analysis of the mobilization crisis in Canada in the First World War, as well as the general analysis and typology of the available historiographical achievements of both American and European historians.

Key words: *Quebec, Anglo-Canadians, Franco-Canadians, First World War, "Regulation 17".*